

Případ Derrida

Francouzi na filozofických bytových seminářích 80. let

V sobotu 26. prosince 1981 přicestoval na turistické vízum z Paříže do Prahy významný francouzský filozof Jacques Derrida, aby se zúčastnil pravidelného filozofického semináře, organizovaného v bytě filozofa Ladislava Hejdánka.

**Tomáš
HERMANN**

Jeho návštěva záhy přerostla v zápletku, kterou západní vzdělanec tehdy mohl znát pouze z televizních detektivek.

Že je na každém kroku sledován tajnými policisty, si všiml ještě v Paříži. Do Hejdánkova bytu v neděli večer dorazil již poněkud nervózní a po akademicky formulované přednášce o Descartovi opustil v prosincové noci Hejdánkuv byt. Ještě než se setkal s příbuznými své manželky

(její matka byla Češka), legitimovali jej uniformovaní policisté. Zaskočený Derrida se rozhodl přenocovat u příbuzných a nazítří, po dalším celodenním sledování, již na pokračování přednášky k Hejdánkovi z opatrnosti nešel. Hejdánek si však začal dělat starosti, a když Derridu nenašli ani v jeho hotelu, ještě též večer informoval velvyslanectví a telegrafoval do Paříže. Brzy ráno 29. prosince francouzský velvyslanec požádal o návštěvu československého ministra zahraničních věcí, který však celý den velvyslance ujišťoval, že žádný Francouz zadržen nebyl. Tou dobou si totiž Derrida vyzvedával svá zavazadla v hotelu a na letišti se v relativním poklidu loučil s příbuznými.

Zavazadlo mu důkladně a bezvýsledně kontroloval celník a Derrida byl pak „kvůli formalitám“ odveden do zvláštní kanceláře. Po několika dalších neúspěšných pokusech byly konečně „objeveny“ čtyři balíčky hašišu. Případ byl zaprotokolován a Derrida odvezen na policejní stanici k několikahodinovému výslechu. Následovalo okamžité obvinění z *výroby a nedovoleného převážení omamných látek* a po půlnoci byl Derrida převezen do ruzyňské věznice. Po bezesném zbytku noci dostal dopoledne 30. prosince příkaz obléci si vězeňský oděv.

Až večer 29. prosince mohlo tedy být vydáno prohlášení o Derridově zadržení a advokát informoval jeho pražské příbuzné. Ještě v noci informovali Derridovu manželku v Paříži, ta šokovaná volala jeho kolegům a věci nabraly rychlý spád. Vysoký úředník z ministerstva zahraničí totiž již měl informaci z francouzského velvyslanectví v Praze o Hejdánkových obavách. Francouzská vláda proto ihned použila horkou linku na prezidenta Gustáva Husáka. Ve středu 30. prosince kolem třiadvacáté hodiny byl pak vyčerpaný Derrida propuštěn a vyhoštěn, zbytek noci již strávil na francouzském velvyslanectví a po návratu ranním vlakem ho na

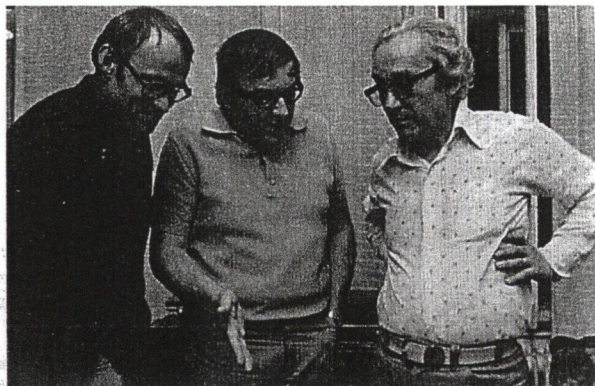
Silvestra 1981 v Paříži čekali nadšení žurnalisté.

Tak skončil „případ Derrida“, který sice nebyl použitými praktikami tajné policie nijak ojedinělý, svými důsledky však výjimečný. K jeho značné publicitě totiž vedla nejen skutečnost, že se tajné policii věc vymkla z ruky a vyprovokovala mezinárodní incident, ale zejména zcela nečekaná rychlost reakce ze strany nejvyšších francouzských míst. K té přispěl nevypočitatelný fakt, že francouzská strana byla o Derridově zadržení od Hejdánka informována o celých šestnácti hodin dříve, než se tak skutečně stalo!

O co vše se tu hrálo, vyžaduje poněkud širší pohled. Pořádání pravidelných bytových setkávání za účelem společné četby, přednášek, diskusí a vzdělávání mělo hlubokou tradici, sahající až do doby protektorátu a do padesátých let. Prověrky a čistky na univerzitních a akademických pracovištích po roce 1970 vytvořily novou intenzivní potřebu takových setkávání. Odehrávala se napříč oborů i generacemi. Hledala se různorodá půda, od nenápadných enkláv v rámci oficiálních institucí, přes krytí nejrozličnějšími polooficiálními aktivitami až po setkávání vyložené privátní, jež z podstaty věci získávala v očích vládnoucích moci protirežimní charakter. Samotné bytové přednášky a semináře proto představovaly pouze jeden z článků v dlouhém řetězci vazeb. Šlo o spontánní aktivity jedinců a menších skupin propojených osobními vazbami, zájmem o věc a vnitřní potřebou suplovat veřejný prostor svobodné akademické diskuse. Dohled Státní bezpečnosti byl všudypřítomný, a jak se ukázalo po roce 1990, mnohem rozsáhlejší a podrobnější, než tehdejší aktéři často tušili.

V letech 1979–1989 však musela moc reagovat na zcela nový fenomén. Jednalo se o systematicky organizované a pravidelné návštěvy *filozo* profesorů západních univerzit, často teh-

Tomáš HERMANN
(nar. 1974) působí v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a na Přírodovědecké fakultě UK. Zabývá se dějinami filozofie, historických a přírodních věd.

Zleva Miloš Rejchrt, Ladislav Hejdánek a Paul Ricoeur v diskuzi po Ricoeurově přednášce v bytovém semináři Ladislava Hejdánka na podzim 1980

dejších špiček ve svých oborech, na *filozofických bytových seminářích*. Jedním z mnoha byl právě i Jacques Derrida. Zkreslující je pak ztotožňování bytových seminářů s disidentským hnutím tam, kde šlo *primárně* o intelektuální zájem a svobodnou vědeckou či filozofickou diskusi. Důležitým se ukázal podnět od nekonformního filozofa Julia Tomina, který se obrátil roku 1978 dopisem na několik evropských univerzit. Obsahem bylo zhruba toto: nemůžeme standardně pracovat, vyučovat, jsme izolováni, mladí lidé nemají přístup k literatuře, chybí jim diskuse a podněty zvenčí, nemohou cestovat. Vy ale můžete přijet za námi, uvítáme přírodovědce, ekonomy, sociology, psychology, filozofy, teology, antropology, historiky; *máme jen jedinou podmínku – musíte chtít přijet a setkat se s námi, podělit se s námi o plody Vašeho vlastního studia a bádání*.

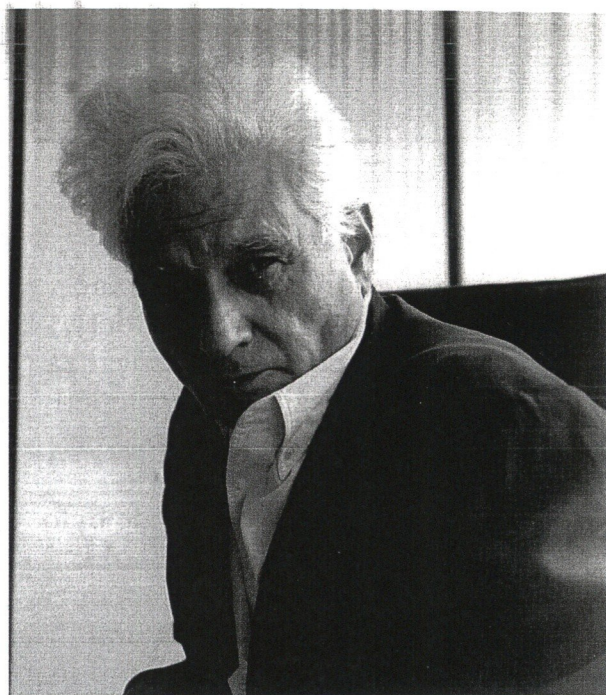
Konkrétně formulovaná výzva dosáhla ohlasu nejprve v místě snad nejméně očekávaném: v konzervativním a vůči kontinentu izolovaném prostředí oxfordských filozofů; *samozejmě že jsme ochotni vyslat přednášející, jde o běžnou praxi reagovat na pozvání akademických kolegů*. Represivní orgány byly zmateny. Zahraniční profesori byli vystaveni několika excesům analogickým Derridovu případu; nejvýraznější byl v roce 1979 případ zadržení a vyhoštění sira Anthonyho Kenného, který rovněž přerostl v diplomatickou roztržku s britskou stranou. Režim zde však narážel na určité limity, protože si nemohl dovolit frapantní narušování mezinárodního práva. Nejagilnějšími organizátory a pravidelnými účastníky byli analytická filozofka Kathy Wilkesová, Roger Scruton nebo Bill Newton-Smith.

Násilné rozehnání Tominova semináře a odchod manželů Tominových do emigrace roku 1980 mělo opačný efekt, než represe zamýšlela. Novým centrem setkávání a zahraničních návštěv se stal pravidelný pondělní seminář v bytě Ladislava Hejdánka. K němu se družila celá síť dalších seminářů např. kolem Rudolfa Kučery, Petra Rezka, Stanislava Sousedíka, Zdeňka Neubauera a řady dalších v Praze, Brně i Bratislavě. Zahraniční profesori byli ještě více odhodláni k dalším návštěvám a podpoře. Za tím účelem v létě 1980 vznik-

la v Oxfordu *Vzdělávací nadace Jana Husa*, která pak po deset let pečovala o podporu svobodného bádání a organizování nezávislých filozofických seminářů v Československu. Paralelně pak v Paříži vznikla analogická francouzská *Asociace Jana Husa*. Jejich menší pobočky působily v USA, Kanadě, Holandsku či Německu.

Podnět k vytvoření francouzské společnosti po vzoru oxfordské nadace vzešel od filozofky Catheriny Audardové, která v březnu 1980 zorganizovala mezinárodní petici proti pražským zatčením a v květnu svolala na Sorbonnu shromáždění, jehož se účastnili i oxfordští filozofové. Objevily se určité rozdíly ve způsobu založení a strategiích obou center: zatímco Britové kladli důraz na podporu z privátních zdrojů, individuálně zaměřená stipendia, ryze akademický zájem a striktně apoliticky vymezená odborná filozofická témata, Francouzům více záleželo na oficiální institucionalizaci a politickém tlaku. K českému prostředí je poučely mnohaleté tradiční intelektuální vztahy a též levicová orientace řady francouzských intelektuálů. Na půdě *Asociace Jana Husa* došlo dokonce ke sblížení a spolupráci dvou větví, které spolu jinak na domácí půdě nekomunikovaly – bývalých komunistů a nekomunistické levice kolem časopisu *L'Esprit*. Prvního oficiálního zasedání *Asociace* se zúčastnilo šestadvacet francouzských filozofů. K hlavním postavám a pravidelným návštěvníkům pražských seminářů patřili Jacques Derrida, Jean-Pierre Vernant, Maurice de Gandillac, Jean-Claude Lyotard či Jean-Claude Eslin. Prahu posléze navštěvovali i Roland Brunet, Marc Ferro, Jean-Luc Petit, Emmanuel LeRoy Ladurie a mnoho dalších.

Mimořádnou osobností a autoritou byl Paul Ricoeur, který měl v Praze řadu letitých osobních vazeb. K větší publicitě francouzské aktivity byl nejprve rezervovaný, neboť se obával o bezpečnost pražských přátel. Záhy však rozpoznal odpovědnost a smysluplnost *Asociace*, stal se jejím význačným spolupracovníkem a jedním z nejčastějších návštěvníků Prahy. Jeho návštěva v létě 1980, během níž přednášel na Hejdánkově i Neubauerově bytovém semináři a informoval o přípravách založe-

Francouzský filozof Jacques Derrida byl při své návštěvě v Praze v prosinci 1981 komunistickou bezpečností zatčen a obviněn z pašování drog

ní *Asociace*, byla chápána jako dobré znamení. Určitý triumf režimní represe měl však v roce 1981 své pokračování. V únoru byli vyhoštěni čtyři diplomaté vojenské mise francouzského velvyslanectví, v dubnu pak francouzský atašé pro vědu, následovala další vlna zatýkání a procesů.

Taktika navazující na úspěšnou operaci izolace měla diskreditovat organizátory filozofických seminářů a odradit jejich zahraniční návštěvníky. V součinnosti se 4. odborem X. správy SNB mělo dojít k *narušení účasti zahraničních emisarů a lektorů na tzv. antiuniverzitách a realizovat kombinaci směřující k jejich kompromitaci (převážně drog) a následně i ke kompromitaci účastníků přednášek*. Provokativní zadržení J. Derridy mělo tedy být jen prostředkem k cílené Hejdánkově kompromitaci. Vyústění v nenadálý mezinárodní incident mělo však opačný efekt: semináře se diskreditovat nepodařilo a publicita případu naopak povzbudila francouzské akademiky k dalším a intenzivnějším cestám za železnou oponou...

Jaké je tedy „místo paměti“ česko-francouzských vztahů v nemístné době osmdesátých let? Řečnická otázka nemůže mít jasnou odpověď, ale filozofické bytové semináře k této paměti patří jako jejich vzácná součást. ■

LITERATURA

B. Dayová, *Sametová filozofie. Podzemní univerzita Československa a role Vzdělávací nadace Jana Husa v letech 1979–1989*, Brno 1999; M. Braunstein a kol., *Ž historie Francouzského institutu v Praze*, Praha 1993; *Skrznaskrz – Les Tchèques et la France au cours des siècles*, Praha 2002; T. R. Korder [R. Palouš], *Voegelin & Patočka. Výběr záznamů průběhu bytového filozofického semináře paralelní kultury v Československu*, Atheaenum – Rozmluvy, sv. 45, Oxford-Londýn 1988; J. Nida-Rümelin, *Slovník současných filozofů*, Praha 2001.